

Doręczanie pism procesowych w postępowaniu arbitrażowym

Możliwość określania przez same strony zasad postępowania przed sądem arbitrażowym jest często wymienianą zaletą sądownictwa polubownego¹. Już na samym początku tworzenia międzynarodowych ram sądownictwa arbitrażowego przyjęto jako zasadę prawo stron do swobodnego ustalania zasad postępowania. W art. 2 Protokołu genewskiego o klauzulach arbitrażowych z 1923 r. (Dz.U. z 1931 r. Nr 84, poz. 648) stwierdza się, że **procedurę arbitrażową reguluje wola stron i prawo kraju, na którego terytorium odbywa się arbitraż**. Podobnie Konwencja europejska o międzynarodowym arbitrażu handlowym z 1961 r. (Dz.U. z 1964 r. Nr 40, poz. 270; dalej jako: Konwencja europejska) w art. IV ust. 1 zezwala stronom na ustanawianie reguł postępowania, których mają przestrzegać arbitrzy.

Istotnym elementem postępowania arbitrażowego jest doręczanie pism procesowych. Prawidłowość doręczenia nie tylko decyduje o terminowości i sprawności postępowania, ale ma także istotne znaczenie z punktu widzenia zasad odnoszących się do uznawania i wykonalności zapadłych orzeczeń arbitrażowych. Zgodnie bowiem z art. V ust. 1 lit. b) podstawowej w tym zakresie Konwencji nowojorskiej o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych z 1958 r. (Dz.U. z 1962 r. Nr 9, poz. 41; dalej jako: Konwencja nowojorska) jedną z podstaw odmowy uznania i wykonania orzeczenia jest brak należytego powiadomienia o wyznaczeniu arbitra lub o procedurze arbitrażowej. Podobny zapis zawiera art. IX ust. 1 Konwencji europejskiej.

Z uwagi na doniosłość konsekwencji braku prawidłowego doręczenia pism procesowych zasady rządzące procedurą doręczeń są często przedmiotem regulacji zarówno ustawowej, jak i regulaminów sądów arbitrażowych, czy to stałych, czy to działających *ad hoc*.

W polskim systemie prawnym regulacja dotycząca zasad doręczania pism procesowych w postępowaniu arbitrażowym zawarta jest w art. 1189 § 3 i art. 1160, a o doręczaniu wyroków w art. 1197 § 4 KPC. Zgodnie z pierwszym z powołanych przepisów wszelkie pisma składane przez stronę sądowi polubownemu powinny być doręczone drugiej stronie. Obu stronom powinny być doręczone opinie biegłych oraz inne dowody na piśmie, które sąd polubowny może wziąć pod uwagę przy rozstrzygnięciu sporu.

¹ T. Ereciński, K. Weitz, Sąd arbitrażowy, Warszawa 2008, s. 42 i cyt. tam lit.; Ł. Błaszczak, M. Ludwik, Sądownictwo polubowne, Warszawa 2007, s. 15.

Przepis art. 1160 KPC reguluje zasady doręczania pism procesowych. W myśl § 1 powołanego artykułu, jeżeli strony nie postanowiły inaczej, zawiadomienie pisemne uważa się za doręczone, gdy zostało wręczone osobiście adresatowi albo dostarczone do jego siedziby albo miejsca jego zwykłego pobytu lub na wskazany przez niego adres pocztowy.

Zgodnie z § 2, jeżeli adresat jest przedsiębiorcą wpisanym do właściwego rejestru sądowego albo innego publicznego rejestru, zawiadomienie uważa się za doręczone, gdy doszło na adres wskazany w rejestrze, chyba że strona podała inny adres do doręczeń.

Jeżeli żadnego z miejsc wymienionych w paragrafach poprzedzających nie można ustalić pomimo dołożenia należytej staranności, zawiadomienie pisemne uważa się za doręczone, gdy zostało wysłane do ostatniego znanego miejsca siedziby albo ostatniego znanego miejsca zwykłego pobytu adresata. W takim wypadku zawiadomienie uważa się za doręczone w ostatnim dniu okresu, w którym przesyłka mogła zostać odebrana przez adresata (§ 3).

Zacytowany przepis znajduje swój pierwowzór w art. 3 prawa modelowego UNCITRAL² i dotyczy doręczeń wszelkich zawiadomień pisemnych dokonywanych w ramach szeroko rozumianego postępowania przed sądem polubownym³. Wobec treści art. 1160 KPC należy uznać, że w postępowaniu przed sądem polubownym nie znajdują zastosowania przepisy o doręczeniach zawarte w art. 131–147 KPC, a także w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 17.6.1999 r. w sprawie szczegółowego trybu doręczania pism sądowych przez pocztę w postępowaniu cywilnym (Dz.U. Nr 62, poz. 697 ze zm.). Jednakże wyłączenie to nie dotyczy doręczeń sądowych w zakresie, w jakim sąd powszechny wykonuje swoje kompetencje dotyczące postępowania arbitrażowego (por. art. 1159 § 1 KPC)⁴. Omówionych tu przepisów nie stosuje się do doręczeń sądowych (art. 1160 § 4 KPC). Przepis ten jest uważany za przepis imperatywny⁵.

W stanie prawnym sprzed nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego w 2005 r. istniał w KPC przepis art. 709, zgodnie z którym sąd polubowny zobowiązany był do doręczenia obu stronom za pokwitowaniem lub dowodem doręczenia odpisu wyroku podpisanego tak jak oryginał. Przepis ten uważany był za przepis bezwzględnie obowiązujący⁶. Przyjmowano za orzecznictwem Sądu Najwyższego, że jeżeli po wydaniu wyroku strona stała się nieznana z miejsca pobytu, odpis wyroku należy doręczyć kuratorowi ustanowionemu w trybie przewidzianym w KPC⁷.

W aktualnym stanie prawnym w odniesieniu do doręczenia wyroku sądu polubownego zawarto jedynie lapidarną wzmiankę w § 4 art. 1197, że: „wyrok sądu polubownego doręcza się stronom”. Powstaje w związku z tym pytanie, czy zasady doręczania pism

² Na temat prawa modelowego UNCITRAL por. ostatnio *M. Ludwik*, Ustawa modelowa UNCITRAL a projekt ustawy o międzynarodowym arbitrażu handlowym, R. Pr. 2002, Nr 1, s. 63.

³ *R. Morek*, Mediacja i arbitraż (art. 183¹–183¹⁵, 1154–1217 KPC). Komentarz, Warszawa 2006, s. 126.

⁴ *Ibidem*, por. ponadto: *K. Potrzebowski*, *W. Żywicki*, Sądnictwo polubowne. Komentarz dla potrzeb praktyki, Warszawa 1961, s. 45; *K. Potrzebowski*, Sąd polubowny według kodeksu postępowania cywilnego, Warszawa 1981, s. 26.

⁵ *R. Morek*, *op. cit.*, s. 126.

⁶ Por. *K. Potrzebowski*, *W. Żywicki*, *op. cit.*, s. 51; por. także *Ł. Błaszczak*, *M. Ludwik*, *op. cit.*, s. 190.

⁷ Orz. SN z 13.2.1923 r., R.w. 510/23, PPIA 1924, s. 86.

procesowych przewidziane w art. 1160 KPC znajdują także zastosowanie do doręczeń wyroków. W szczególności zaś, czy przewidziane w § 3 tegoż artykułu zastępcze doręczenie może odnosić się także do wyroku. Gdyby na tak postawione pytanie dać odpowiedź negatywną, należałoby sięgnąć do cytowanego wyżej przedwojennego orzecznictwa. Można jednak postawić tezę, że z uwagi na treść art. 1204 § 1 KPC przewidującego obowiązek złożenia akt sprawy wraz z oryginałem wyroku w sądzie sięganie do instytucji kuratora jest zbędne – przynajmniej w odniesieniu do postępowań arbitrażowych *ad hoc*. Inaczej może wyglądać sytuacja z wyrokami stałych sądów polubownych, które, stosownie do treści art. 1204 § 2 KPC, uprawnione są do przechowywania akt we własnych archiwach.

Konsekwencją uznania postanowień art. 1160 KPC za przepisy dyspozytywne jest możliwość regulowania zasad doręczeń pism procesowych zarówno przez strony postępowania, jak i sądy arbitrażowe (stałe i *ad hoc*). Stanowisko to znajduje również oparcie w postanowieniach art. 1184 KPC, w myśl którego jeżeli przepis ustawy nie stanowi inaczej, strony mogą uzgodnić zasady i sposób postępowania przed sądem polubownym. W razie braku odmiennego uzgodnienia stron sąd polubowny może, z zastrzeżeniem przepisów ustawy, prowadzić postępowanie w taki sposób, jaki uzna za właściwy. Sąd polubowny nie jest bowiem związany przepisami o postępowaniu przed sądem powszechnym (art. 1184 § 2 KPC).

Podobne zasady doręczeń zawierają i inne systemy prawne. Dla przykładu w **Federacji Rosyjskiej ustawa o międzynarodowym arbitrażu handlowym** w art. 3 przewiduje, że jeżeli strony nie postanowią inaczej, dowolne pismo procesowe uznaje się za doręczone, jeżeli zostało dostarczone adresatowi osobiście lub do siedziby przedsiębiorstwa, na adres stałego pobytu lub na adres pocztowy. Jeżeli dane adresowe nie mogą być ustalone drogą rozumnych wysiłków, pismo uważa się za doręczone, jeśli zostało skierowane na ostatni znany adres siedziby przedsiębiorstwa, stały adres pobytu lub adres pocztowy adresata, pismem poleconym lub innym dowolnym sposobem zapewniającym rejestrację próby takiego doręczenia; doręczenie uważa się za skuteczne w dniu dostarczenia przesyłki.

Podobnie jak w przypadku art. 1160 § 4 pol. KPC omówionych wyżej zasad doręczeń nie stosuje się do doręczeń sądowych. Zgodnie z art. 31 ust. 4 po wydaniu orzeczenia jego kopia powinna być doręczona stronom⁸.

Regulamin arbitrażowy Międzynarodowego Sądu Arbitrażowego Międzynarodowej Izby Handlowej w Paryżu w art. 3 przewiduje, że wszelkie pisma procesowe powinny być przedkładane w ilości wystarczającej do przekazania po jednym dla każdej ze stron, jak również po jednym egzemplarzu dla każdego z arbitrów oraz jeden egzemplarz dla sekretariatu.

Korespondencja przekazywana jest na ostatni znany adres strony lub jej przedstawiciela podany przez tę lub drugą stronę. Przesyłana jest listem poleconym za zwrotnym poświadczeniem odbioru, listem poleconym, pocztą kurierską, telefaksem, telexem, telegramem lub innym środkiem telekomunikacji, który zapewnia rejestrację dowodu

⁸ Por. Międzynarodowy komercyjny arbitraż, Komentarz, praca zbiorowa, Sankt-Pieterburg 2007, s. 33 i n.

wysłania. Korespondencję uważa się za przekazaną w dniu jej otrzymania przez stronę osobiście lub przez przedstawiciela albo w dniu, w którym strona powinna była otrzymać przesyłkę, jeżeli przekazano ją zgodnie z przytoczonymi wyżej zasadami.

Obowiązujący od 1.1.2007 r. **regulamin Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie** doręczeniom pism procesowych poświęca § 11. Zgodnie z ust. 1 tego paragrafu pisma i zawiadomienia pisemne w postępowaniu doręcza się stronie, a gdy strona ustanowiła pełnomocnika procesowego lub pełnomocnika do doręczeń – temu pełnomocnikowi.

Wszelkie pisma w toku postępowania arbitrażowego strony powinny kierować do sądu w takiej liczbie kopii jak pozew. Po ustanowieniu zespołu orzekającego strona zobowiązana jest doręczać odpisy pism wraz z załącznikami bezpośrednio drugiej stronie (§ 31).

Co do techniki doręczania pism procesowych, to § 11 ust. 2–4 zawiera zasady analogiczne do zasad przyjętych w art. 1160 KPC.

W myśl § 45 ust. 1 regulaminu wyrok doręczany jest stronom postępowania po uiszczeniu wszystkich kosztów postępowania.

Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych „Lewiatan” w § 18 stwierdza, że pisma przeznaczone dla stron doręcza się na adres pełnomocnika, a jeżeli strona nie ustanowiła pełnomocnika lub zawiadomienie o tym nie dotarło do strony wysyłającej – na adres siedziby strony lub jej miejsca stałego pobytu albo na wskazany przez stronę adres. W przypadku braku zawiadomienia o zmianie adresu pisma doręcza się na ostatni znany adres.

Pismo uważa się za doręczone, jeżeli:

- a) adresat lub jego pełnomocnik pokwitował otrzymanie pisma albo odmówił jego odbioru, mimo że zostało mu doręczone na właściwy adres;
- b) zostało wysłane listem poleconym z uwzględnieniem wymagań ust. 1 lub 2 § 18.

Odpowiedź na pozew doręcza się stronie co najmniej listem poleconym za zwrotnym poświadczeniem odbioru.

Zgodnie z § 19 pisma przeznaczone dla sądu doręcza się bezpośrednio do sekretariatu albo listem poleconym. Sąd doręcza pisma listem poleconym, z tym, że pozew, pozew wzajemny, zawiadomienia o terminach rozpraw, postanowienie o umorzeniu postępowania oraz wyrok doręcza się listem poleconym za zwrotnym poświadczeniem odbioru. Na wniosek strony i na jej koszt oraz za zgodą sekretarza generalnego doręczeń można dokonać w inny sposób.

Zgodnie z § 57 ust. 4 sąd arbitrażowy doręcza stronom odpisy wyroku podpisane zgodnie z wymogami ust. 2 § 57.

Obowiązujący od 1.3.2006 r. **regulamin Międzynarodowego Handlowego Sądu Arbitrażowego przy Izbie Handlowo-Przemysłowej Federacji Rosyjskiej**⁹ zasadom doręczania pism procesowych poświęca § 16. Zgodnie z ust. 1 tego paragrafu Sąd Arbitrażowy doręcza każdej ze stron dokumenty na adres wskazany przez stronę. Strony są zobowiązane niezwłocznie informować Sąd Arbitrażowy o zmianie adresu.

⁹ Na temat tego regulaminu patrz: A. Tynel, Nowy regulamin Sądu Arbitrażowego w Moskwie, PUG 2008, Nr 4, s. 22 i n.

Wszelkie dokumenty przedstawiane w trakcie postępowania powinny być przekazane przez Sąd Arbitrażowy drugiej stronie. Ta sama zasada dotyczy ekspertyz i innych dokumentów mających charakter dowodów w sprawie. Pozwy, odpowiedzi na pozew, orzeczenia i postanowienia doręczane są listem poleconym za zwrotnym poświadczeniem odbioru lub w inny sposób zapewniający potwierdzenie próby doręczenia. Inne dokumenty mogą być doręczane zwykłym listem poleconym, a informacje i zawiadomienia telegramem, telefaksem, pocztą elektroniczną lub w inny sposób zapewniający potwierdzenie próby doręczenia.

Każdy z wymienionych wyżej dokumentów może być wręczony stronie za pokwitowaniem.

Przesyłkę uważa się za doręczoną w dniu, w którym została ona dostarczona stronie, lub w dniu, w którym powinna być ona dostarczona zgodnie z wymienionymi wyżej zasadami doręczeń.

W przypadku ustanowienia przez stronę pełnomocnika dokumenty przesyła się lub wręcza temu pełnomocnikowi.

Zgodnie z § 42 wydane wyroki Sąd Arbitrażowy doręcza stronom. Może on jednak uzależnić doręczenie wyroku od pełnego pokrycia wydatków poniesionych w związku z prowadzonym postępowaniem, jeżeli takie wydatki nie były wcześniej pokryte przez strony lub jedną z nich.

Zgodnie z obowiązującym od 2000 r. **regulaminem Międzynarodowego Sądu Arbitrażowego przy Białoruskiej Izbie Przemysłowo-Handlowej** sąd jest zobowiązany zapewnić terminowe doręczenie stronom lub ich pełnomocnikom dokumentów sprawy (art. 20 ust. 1).

Pozew, odpowiedź na pozew, powiadomienia, orzeczenia i inne postanowienia przekazywane są listem poleconym za zwrotnym poświadczeniem odbioru lub wręczone za pokwitowaniem. Inne dokumenty mogą być przekazane listem poleconym, zwykłym listem lub z wykorzystaniem innych środków porozumiewania się na odległość, w szczególności za pomocą telegramu, telefaksu, zapewniających potwierdzenie tekstu pisma. Na koszt strony i na jej wniosek lub z inicjatywy sądu doręczenie może nastąpić w inny racjonalny sposób (art. 20 ust. 2).

Doręczenie uważa się za skuteczne, jeżeli przesyłkę dostarczono adresatowi osobiście lub na adres jego stałego pobytu albo na adres jego przedsiębiorstwa lub adres pocztowy. Jeżeli miejsce przeznaczenia nie może być ustanowione pomimo podjęcia rozsądnych poszukiwań, przesyłkę uważa się za doręczoną, jeżeli została nadana na ostatni znany adres odbiorcy. Za datę doręczenia uznaje się dzień dostarczenia lub datę podjęcia próby doręczenia (art. 20 ust. 3).

Strony są zobowiązane informować sąd o każdej zmianie adresu. W przeciwnym wypadku dokumenty nadane na ostatni znany adres pocztowy uznaje się za dostarczone (art. 20 ust. 3–1). Dokumenty uznaje się także za dostarczone w przypadku, gdy istnieją dowody, że adresat odmówił ich przyjęcia lub nie odebrał pomimo pocztowego powiadomienia (art. 20 ust. 4).

Kopia wyroku powinna być przekazana stronom za pokwitowaniem lub przekazana pismem poleconym za zwrotnym poświadczeniem odbioru (art. 40 ust. 3).

Regulamin Wileńskiego Sądu Arbitrażowego z 2003 r. kwestie doręczeń reguluje w art. 8. Zgodnie z tym przepisem otrzymane dokumenty sąd przekazuje stronom. Po uformowaniu się zespołu orzekającego dokumenty otrzymuje także zespół. Od tego momentu również wymiana dokumentów między stronami powinna następować bezpośrednio.

W myśl art. 38 ust. 5 po wydaniu orzeczenia Sąd Arbitrażowy doręcza je stronom postępowania.

Rozbudowane postanowienia dotyczące procedury doręczeń zawiera **regulamin arbitrażowy UNCITRAL**. Zgodnie z art. 2 wszelkie zawiadomienia są uważane za otrzymane w przypadku ich wręczenia adresatowi lub w przypadku ich dostarczenia na adres jego stałego miejsca zamieszkania, siedziby lub na adres do korespondencji albo, w przypadku niemożności ustalenia żadnego z powyższych adresów, po przeprowadzeniu dochodzenia w rozsądnym zakresie – na ostatni znany adres miejsca zamieszkania lub siedziby adresata. Zawiadomienie będzie uważane za otrzymane w dniu takiego dostarczenia.

Nawet ta krótka prezentacja zasad doręczania pism procesowych w postępowaniu arbitrażowym pozwala na sformułowanie pewnych wniosków ogólnych. Nie budzi wątpliwości fakt, że strony postępowania mają pełną swobodę w ustalaniu zasad doręczania pism procesowych. Z możliwości tej korzystają także stałe sądy arbitrażowe, zamieszczając stosowne postanowienia w swoich regulaminach. Zakres tej regulacji jest bardzo zróżnicowany, ale można zaryzykować tezę, że dominuje tendencja do rozszerzania sposobów doręczeń wynikających z rozwoju techniki. Trafne jest dopuszczanie jedynie takich metod, które zapewniają rejestrację czynności doręczeń. Jest to szczególnie istotne z punktu widzenia przesłanek odmowy uznania lub wykonania zagranicznych orzeczeń przewidzianych w szczególności Konwencją nowojorską z 1958 r.

Za wymogami czasu idą także regulacje ustawowe. W tym zakresie widać wyraźny wpływ prawa modelowego UNCITRAL, na co wskazują niemal jednobrzmiące postanowienia ustawodawstw opartych na wzorcu.

Stronom preferującym arbitraż *ad hoc* można zalecić korzystanie z regulaminów wzorcowych, w szczególności wzorca przygotowanego przez UNCITRAL.